

Kategorizace zemědělského území České republiky

Ing. Luděk Tyšer, PhD.

Kategorizace zemědělského území se provádí za účelem poskytování dotací a podpor, pro daňové účely, pro účely zemědělské statistiky, pro srovnávací hodnocení zemědělských subjektů, analýzy jejich produkčních a ekonomických výsledků, jakožto i pro řešení základních opatření regionální politiky.

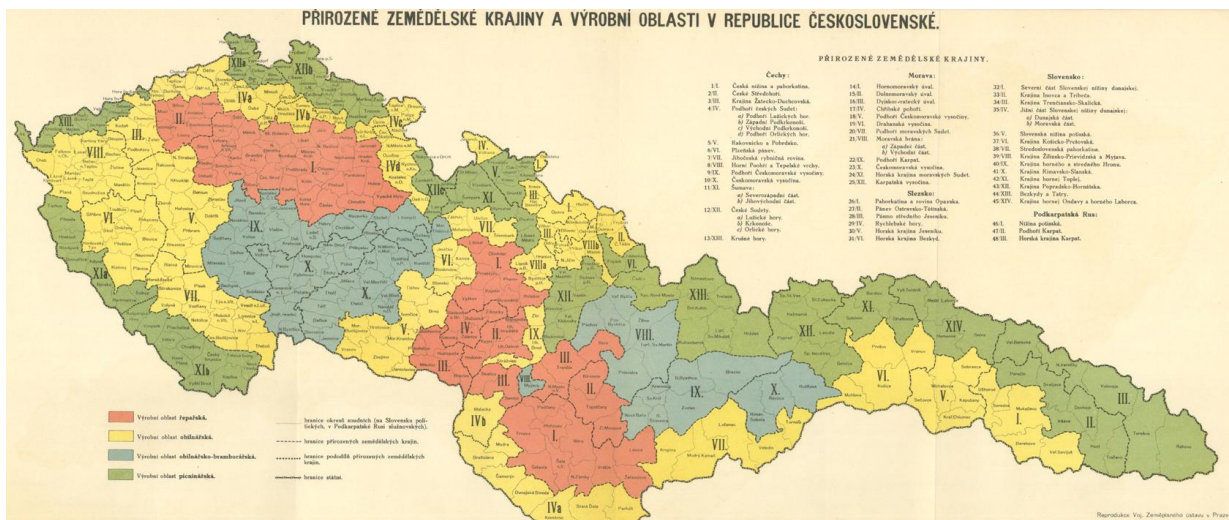
1. Rajonizace zemědělských výrobních podmínek v ČR a kategorizace území do zemědělských výrobních oblastí, resp. zemědělských výrobních typů

Rajonizace zemědělské výroby je soubor způsobů a prostředků územního rozmístění zemědělské výroby za tím účelem, aby byly co nejlépe využity výrobní síly v zemědělství na celém území státu, a aby rozvoj zemědělské produkce byl v souladu s přírodními a ekonomickými podmínkami jednotlivých oblastí země. Cílem je tedy takové zeměpisné rozdělení zemědělské výroby, aby při nejvýhodnějším využití zejména přírodních podmínek bylo zajištěno optimální množství a jakost produkce.

Naše republika je charakterizována velkou rozmanitostí přírodních podmínek. Z podmínek terénních se zde vyskytují nížinné i horské oblasti. Klimatické podmínky jsou ovlivňovány rozhraním působení klimatu oceánického a kontinentálního. Rovněž zastoupení půd, a to jak po stránce druhové, tak typové je velmi pestré. Z toho plynou velmi rozdílné stanovištní podmínky pro uspokojování nároků pěstovaných plodin.

Snahy o charakterizaci zemědělského výrobního území mají dlouholetou tradici. Již v rozsáhlém historickém pohledu byla **hodnocena kvalita půd**. Původně vznikla a vyvíjela se z potřeby stanovit produkční schopnost zemědělských pozemků, tj. výnosnost půdy pouze pro potřeby státních institucí ke spravedlivému rozdělení pozemkové daně, k odhadním účelům při koupi, prodeji a směně pozemků. Použitá klasifikace půd odrážela vývoj tehdejších poznatků o půdě a vývoj možností jejich aplikací v praxi. Způsoby hodnocení se dále prohlubovaly. Postupně toto hodnocení přerůstalo v hodnocení celého komplexu faktorů produkční schopnosti stanoviště.

Nové, vědecké pokusy o vytvoření oblastí hospodářsky přibližně stejného charakteru se u nás datují z dob první republiky. Jejich rozčlenění však naráželo na dosud nedostatečné znalosti klimatických a půdních poměrů státu. Určitá představa o přirozených výrobních podmínkách tak byla získávána podle druhu pěstovaných rostlin a podle průměrné docílené sklizně plodin. Již krátce po roce 1918 vznikla kategorizace zemědělského území tehdejší Československé republiky do **4 výrobních oblastí - oblast řepařská, oblast obilnářská, oblast obilnářsko-bramborářská a oblast píceňářská**. Tyto výrobní oblasti byly sestaveny na základě tehdy známých podmínek půdních a klimatických, výrobních podmínek hospodářských (poloha, cena výrobků, pracovní poměry), složení kultur (pole, louky, pastviny, úhor), skladby pěstovaných plodin a odrůd. Zohledněny byly též náklady na pěstování jednotlivých plodin a jejich výnosy. Základní stavební jednotkou výrobních oblastí byly celé soudní okresy. Oblasti byly tak sice souvislé, ale různorodého charakteru. Jako podobvody těchto výrobních oblastí byly ještě vymezeny tzv. **přirozené krajiny zemědělské** (NOVÁK a kol., 1925), jejichž pojmenování se stanovilo dle tradičních zeměpisných souvislostí (např. Jihočeská rybníčná rovina, České Středohoří apod.). Na území celé republiky (včetně Slovenska a Podkarpatské Rusi) existovalo celkem 48 přirozených krajin (Obr. 1).

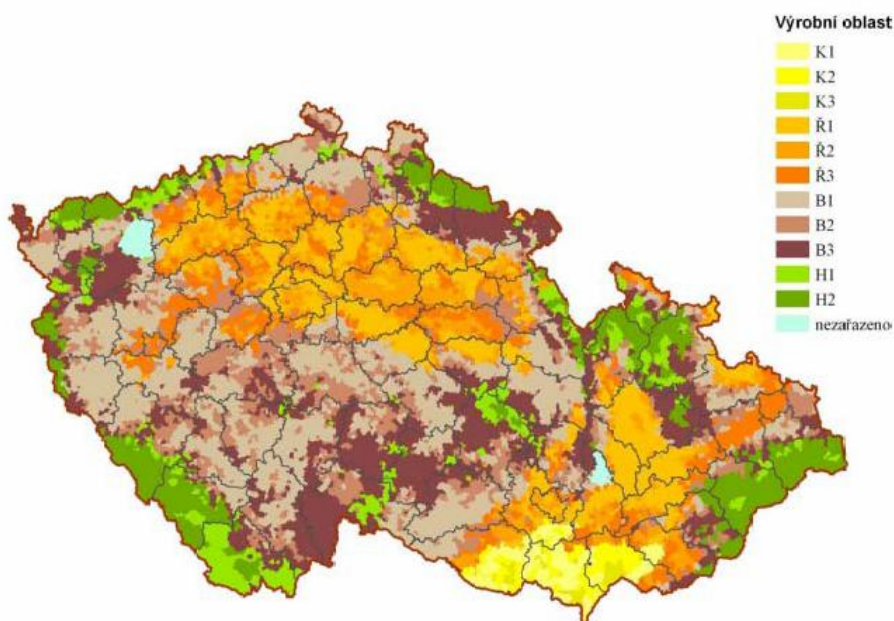
Obr. 1: Výrobní oblasti a přirozené zemědělské krajiny (NOVÁK a kol., 1925)

Významný rozvoj poznání produkčních schopností stanoviště nastal po druhé světové válce. V 50. letech 20. století bylo území ČSR v rámci geomorfologického průzkumu a rajonizace zemědělské výroby rozděleno do systému **výrobních typů a podtypů** (Tab.1 a Obr. 3), které vznikly syntézou půdních, klimatických a terénních podmínek (HAMERNÍK a kol., 1960). Za základ byly vzaty hodnoty genetického půdního typu, půdního druhu, průměrné roční teploty vzduchu, průměrného ročního úhrnu srážek, polohy, reliéfu terénu, nadmořské výšky a v neposlední řadě i zpracovatelnosti půdy. Výrobní typy byly charakterizovány převládajícími hlavními okopaninami: kukuřicí, cukrovkou, bramborami, odpovídajícími daným klimatickým poměrům. Na tomto základě byl vymezen **výrobní typ kukuřičný, řepařský, bramborářský** a v horských oblastech **výrobní typ horských hospodářství**. Tyto hlavní typy se dále členily na 12 podtypů, charakterizovaných 4 hlavními obilninami, odpovídajícími nejlépe zpracovatelnosti půdy, tj. pšenicí pro půdy těžší a těžké, obtížněji zpracovatelné, ječmenem pro půdy střední, dobře zpracovatelné, žitem pro půdy lehké, snadno zpracovatelné, ovsem pro vyšší, klimaticky méně příznivé polohy. Typ horských hospodářství byl pak dělen na výrobní podtypy na mělkých a hlubších půdách. Základem pro sestavení map výrobních typů a podtypů byly zemědělskou praxí ověřené mapy půdních druhů a jejich hloubek. Půdní průzkum se vztahoval pouze na zemědělskou půdu, a tak veškerá nezemědělská půda (např. lesy, zastavěné plochy aj.) není do tohoto systému výrobních typů a podtypů zahrnuta. Současně analogicky s proměnlivostí výskytu jednotlivých půdních druhů bylo takto na katastrálním území jedné obce zastoupeno i větší množství výrobních podtypů, příp. typů.

V rámci rajonizačních prací byla také vypracována soustava **zón vhodnosti** pro pěstování širokého sortimentu našich zemědělských plodin (včetně ovocných dřevin a některých trav) a pro chov základních druhů hospodářských zvířat. Pro všechny sledované plodiny byly vymezeny 4 zóny vhodnosti podle stupně splnění nároků na terénní, půdní a klimatické činitele a s přihlédnutím k některým činitelům ekonomickým (např. u technických plodin poloha podniků zpracovatelského průmyslu), popř. se zřetelem na možnost dosažení určité kvality produktů: I. zóna – velmi vhodná, II. zóna – vhodná, III. zóna – méně vhodná a IV. zóna – nevhodná. Podle uvedených hodnotících hledisek byly v jednotlivých krajích, okresech i obcích vymezeny obvody s přibližně stejnými podmínkami odpovídajícími zóně I, II, popř. III i IV, a to pro každou plodinu.

S ohledem na plánování výroby, správní úkony a podrobné statistické hodnocení obcí, resp. podniků vznikla potřeba kategorizace zemědělského území podle samosprávných jednotek, kdy by každé obci byla přiřazena jedna konkrétní kategorie výrobního území.

V roce 1959 byly při využití výsledků geonomického a rajonizačního výzkumu pro účely vyměření zemědělské daně vypracovány a vyhlášeny **výrobní oblasti a podoblasti**, do kterých byly jednotlivé obce zařazeny (Vyhláška MZe č. 213/1959 Úř. l.). Zařazení bylo provedeno na základě převažujícího půdního druhu a výrobního podtypu v katastrálním území každé obce. Zároveň se přihlíželo i k některým dalším údajům, které nebyly při dřívějším vymezení výrobních typů a podtypů použity pro nedostatek potřebných podkladů (např. mechanizační přístupnost). Celkem bylo stanoveno **5 výrobních oblastí (kukuřičná, řepařská, bramborářská, bramborářsko-ovesná a horská) s 11 podoblastmi** (Obr.2). Kukuřičná výrobní oblast se člení na 3 podoblasti: **dobrá K 1** s převládajícími středními a těžkými půdami, s převahou kukuřično-ječného a kukuřično-pšeničného výrobního typu a s velmi dobrou mechanizační přístupností; **průměrná K 2** se zhoršením některého ukazatele např. půdní druh, mechanizační přístupnost; **horší K 3** s převahou lehkých vysychavých půd nebo značně zhoršenou mechanizační přístupností. Podobně jsou pak charakterizovány tři podoblasti řepařské: **dobrá Ř 1**, **průměrná Ř 2**, **horší Ř 3**. Bramborářská výrobní oblast se skládá ze 2 podoblastí: **dobrá B 1** s převahou středních a těžších půd, většinou hlubokých; **střední B 2** s převahou půd písčitých a mělkých nebo s horší mechanizační přístupností. Bramborářsko-ovesná oblast má jednu podoblast **B 3** s klimatickými podmínkami zhoršenými proti podoblastem bramborářským, zejména pokud jde o vyšší nadmořskou výšku, nižší roční průměr teplot a vyšší srážky, k tomu přistupuje i zhoršená mechanizační přístupnost a zhoršené poměry půdní (většinou podtyp bramborářsko-ovesný). Horská výrobní oblast zahrnuje 2 podoblasti: **dobrá H 1** a **horší H 2** se zhoršenými klimatickými podmínkami, krátkou vegetační dobou, převahou luk a pastvin a špatnou mechanizační přístupností. Tyto výrobní oblasti a podoblasti sloužily pro daňové účely až do konce roku 1966 a současně byly také používány pro statistické třídění a vyhodnocování hospodaření zemědělských podniků. Dodnes je pro statistické hodnocení území ČR využívá Český úřad zeměměřický a katastrální (např. ve Statistické ročence půdního fondu České republiky).

Obr. 2: Výrobní oblasti a podoblasti dle vyhlášky MZe č. 213/1959 Úř. l.

V letech 1961 – 62 byl pro účely plánování výroby a dodávkových úkolů z okresů do jednotlivých obcí nebo závodů zpracován ještě systém kategorií obcí s přibližně stejným charakterem půdním, klimatickým i se stejnou svažitostí – **zemědělské výrobní oblasti**. Při jejich sestavování bylo uvažováno velké množství hodnotících kritérií: nadmořská výška maximální, minimální a převažující, průměrný roční úhrn srážek, průměrná roční teplota vzduchu, výměra půdy zemědělské a orné, zastoupení orné půdy z půdy zemědělské v procentech, zastoupení půd lehkých, středních a těžkých, zastoupení jednotlivých výrobních typů a podtypů, mechanizační přístupnost a zařazení do výrobní oblasti a podoblasti pro daňové účely. Celkem bylo takto na celém území ČSSR vymezeno 69 zemědělských výrobních oblastí (BENDA a kol., 1963).

Tyto popisované systémy byly ve své době moderním a uceleným pokusem o klasifikaci přírodních podmínek a vytvoření vědeckých podkladů pro rozmístění zemědělské výroby. V době jejich vzniku však bylo ještě málo přesně zjištěných podkladů o přírodních podmínkách, zvláště o půdách. Je tomu tak proto, že komplexní průzkum půd v ČSSR, který podal podrobný obraz o půdních poměrech v celém státě, byl proveden až po skončení těchto rajonizačních prací v 60. letech 20. století. Nejpřesnější a nejpodrobnější popis přírodních podmínek zemědělské výroby v ČSSR byl pak rozpracován v soustavě bonitace zemědělského půdního fondu v 70. letech.

V roce 1996 byly na základě výsledků bonitace zemědělských půd ČR, tj. stanovení bonitačně půdně-ekologických jednotek (BPEJ) a jejich ocenění vymezeny nově **zemědělské výrobní oblasti (ZVO) a podoblasti**, které měly nahradit staré členění z roku 1959. Při vymezení rozsahu ZVO a jejich charakteristice bylo přihlédnuto zejména ke strukturálním změnám, ke kterým došlo v zemědělství v letech 1991 – 1995.

Soustava zemědělských výrobních oblastí a podoblastí člení zemědělsky využívané území České republiky do 5 výrobních oblastí a do 21 podoblastí (NĚMEC, 2001).

Z hlediska agroekologických a ekonomických předpokladů území byly vymezeny následující zemědělské výrobní oblasti:

- zemědělská výrobní oblast **kukuřičná (K)**, typ kukuřično-řepařsko-obilnářský
- zemědělská výrobní oblast **řepařská (Ř)**, typ řepařsko-obilnářský
- zemědělská výrobní oblast **obilnářská (O)**, typ obilnářsko-krmivářský
- zemědělská výrobní oblast **bramborářská (B)**, typ bramborářsko-obilnářský
- zemědělská výrobní oblast **pícninářská (P)**, typ pícninářský s rozhodujícím zaměřením na chov skotu.

Charakteristika nových zemědělských výrobních oblastí a podoblastí je uvedena v tabulce 2. Jejich zeměpisné rozložení v rámci České republiky je znázorněno na obrázku 4.

Tento systém zemědělských výrobních oblastí a podoblastí není však prakticky v současné době využíván.

Tab. 1: Charakteristika výrobních typů a podtypů (HAMERNÍK a kol., 1960)

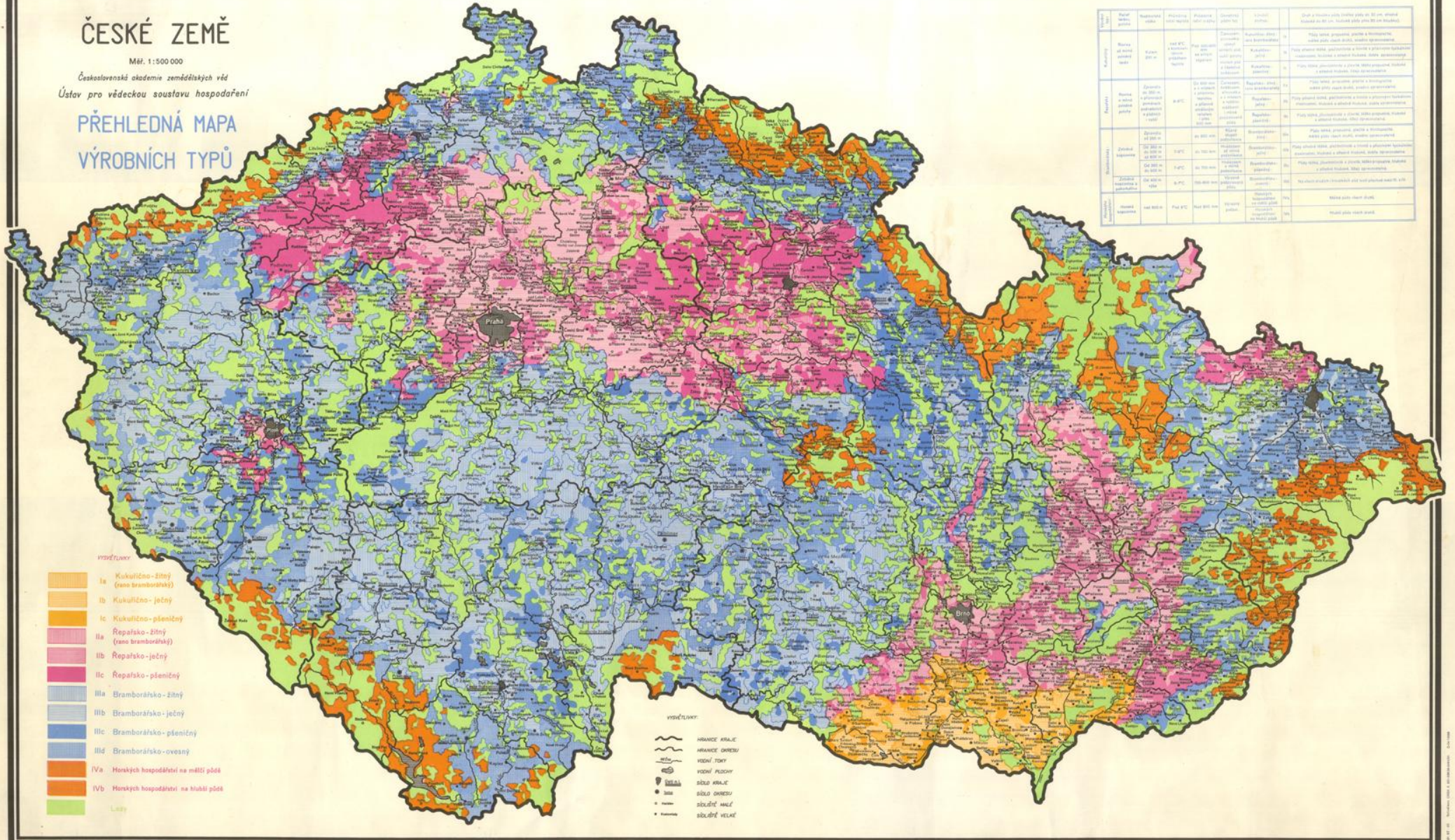
Výrobní typ	Reliéf terénu, poloha	Nadmořská výška	Průměrná roční teplota vzduchu	Průměrný roční úhrn srážek	Genetický půdní typ	Podtyp		Druh a hloubka půdy (mělké půdy do 30 cm, středně hluboké do 80 cm, hluboké půdy přes 80 cm hloubky)
kukuřičný	rovina až mírně zvlněný terén	kolem 200 m	nad 9 °C s kontinentálním průběhem teploty	pod 500 - 600 mm se silným výparem	černozem, slinovatka, výskyt solných půd, sušší polohy nivních půd a částečně hnědozem	kukuřično - žitný (ranobramborářský)	Ia	půdy lehké, propustné, písčité a hlinitopísčité, mělké půdy všech druhů, snadno zpracovatelné
						kukuřično - ječný	Ib	půdy středně těžké, písčitohlinité a hlinité s příznivými fyzikálními vlastnostmi, hluboké a středně hluboké, dobře zpracovatelné
						kukuřično - pšeničný	Ic	půdy těžké, jílovitohlinité a jílovité, těžko propustné, hluboké a středně hluboké, těžce zpracovatelné
řepařský	rovina a mírně zvlněné polohy	zpravidla do 350 m, v příznivých klimatických a půdních poměrech i vyšší	8 - 9 °C	do 600 mm a v místech s příznivou teplotou a příznivě utvářeným reliéfem i přes 600 mm	černozem, hnědozem, slinovatka a v místech s vyššími srážkami i mírně podzolovaná půda	řepařsko - žitný (ranobramborářský)	IIa	půdy lehké, propustné, písčité a hlinitopísčité, mělké půdy všech druhů, snadno zpracovatelné
						řepařsko - ječný	IIb	půdy středně těžké, písčitohlinité a hlinité s příznivými fyzikálními vlastnostmi, hluboké a středně hluboké, dobře zpracovatelné
						řepařsko - pšeničný	IIc	půdy těžké, jílovitohlinité a jílovité, těžko propustné, hluboké a středně hluboké, těžce zpracovatelné
bramborářský	zvlněná kopcovina	zpravidla od 350 m	7 - 8 °C	do 800 mm	různý stupeň podzolizace	bramborářsko - žitný	IIIa	půdy lehké, propustné, písčité a hlinitopísčité, mělké půdy všech druhů, snadno zpracovatelné
		od 350 m do 500 m až 600 m	7 - 8 °C	do 700 mm	hnědozem až mírná podzolizace	bramborářsko - ječný	IIIb	půdy středně těžké, písčitohlinité až hlinité s příznivými fyzikálními vlastnostmi, hluboké a středně hluboké, dobře zpracovatelné
		od 350 m do 500 m	7 - 8 °C	do 700 mm	hnědozem a mírná podzolizace	bramborářsko - pšeničný	IIIc	půdy těžké, jílovitohlinité a jílovité, těžko propustné, hluboké a středně hluboké, těžce zpracovatelné
	zvlněná kopcovina a pahorkatina	od 400 m výše	6 - 7 °C	700 - 800 mm	výrazně podzolovaná půda	bramborářsko - ovesný	IIId	na všech druzích i hloubkách půd tvoří přechod mezi III. a IV.
horského hospodářství	horská kopcovina	nad 600 m	pod 6 °C	nad 800 mm	výrazný podzol	horských hospodářství na mělké půdě	IVa	mělké půdy všech druhů
						horských hospodářství na hlubší půdě	IVb	hlubší půdy všech druhů

ČESKÉ ZEMĚ

Měř. 1:1500 000

Československá akademie zemědělských věd
Ústav pro vědeckou soustavu hospodaření

PŘEHLEDNÁ MAPA VÝROBNÍCH TYPŮ

Typ	Průměrná roční teplota	Průměrná roční srážka	Průměrná roční výška sněhu	Průměrná roční vlhkost vzduchu	Průměrná roční rychlost větru	Průměrná roční sluneční záření	Průměrná roční délka vegetačního období	Průměrná roční délka bezmrazového období	Průměrná roční délka mrazového období
Ia	10,0°C	600 mm	150 cm	75%	1,5 m/s	1800 h	200 dní	150 dní	150 dní
Ib	10,0°C	600 mm	150 cm	75%	1,5 m/s	1800 h	200 dní	150 dní	150 dní
Ic	10,0°C	600 mm	150 cm	75%	1,5 m/s	1800 h	200 dní	150 dní	150 dní
IIa	10,0°C	600 mm	150 cm	75%	1,5 m/s	1800 h	200 dní	150 dní	150 dní
IIb	10,0°C	600 mm	150 cm	75%	1,5 m/s	1800 h	200 dní	150 dní	150 dní
IIc	10,0°C	600 mm	150 cm	75%	1,5 m/s	1800 h	200 dní	150 dní	150 dní
IIIa	10,0°C	600 mm	150 cm	75%	1,5 m/s	1800 h	200 dní	150 dní	150 dní
IIIb	10,0°C	600 mm	150 cm	75%	1,5 m/s	1800 h	200 dní	150 dní	150 dní
IIIc	10,0°C	600 mm	150 cm	75%	1,5 m/s	1800 h	200 dní	150 dní	150 dní
IIId	10,0°C	600 mm	150 cm	75%	1,5 m/s	1800 h	200 dní	150 dní	150 dní
IVa	10,0°C	600 mm	150 cm	75%	1,5 m/s	1800 h	200 dní	150 dní	150 dní
IVb	10,0°C	600 mm	150 cm	75%	1,5 m/s	1800 h	200 dní	150 dní	150 dní
Lesy	10,0°C	600 mm	150 cm	75%	1,5 m/s	1800 h	200 dní	150 dní	150 dní

- výrobní typy**
- Ia Kukuřično-žitný (sano bramborářský)
 - Ib Kukuřično-ječný
 - Ic Kukuřično-pšeničný
 - IIa Řepařsko-žitný (sano bramborářský)
 - IIb Řepařsko-ječný
 - IIc Řepařsko-pšeničný
 - IIIa Bramborářsko-žitný
 - IIIb Bramborářsko-ječný
 - IIIc Bramborářsko-pšeničný
 - IIId Bramborářsko-ovesný
 - IVa Horských hospodářství na mělké půdě
 - IVb Horských hospodářství na hlubší půdě
 - Lesy

- výšetřivky:**
- hranice území
 - hranice okresů
 - vodní toky
 - vodní plochy
 - sídlo území
 - sídlo okresu
 - sídlo malé
 - sídlo velké

Vydala: ČSAZV - Ústav pro vědeckou soustavu hospodaření, v r. 1961

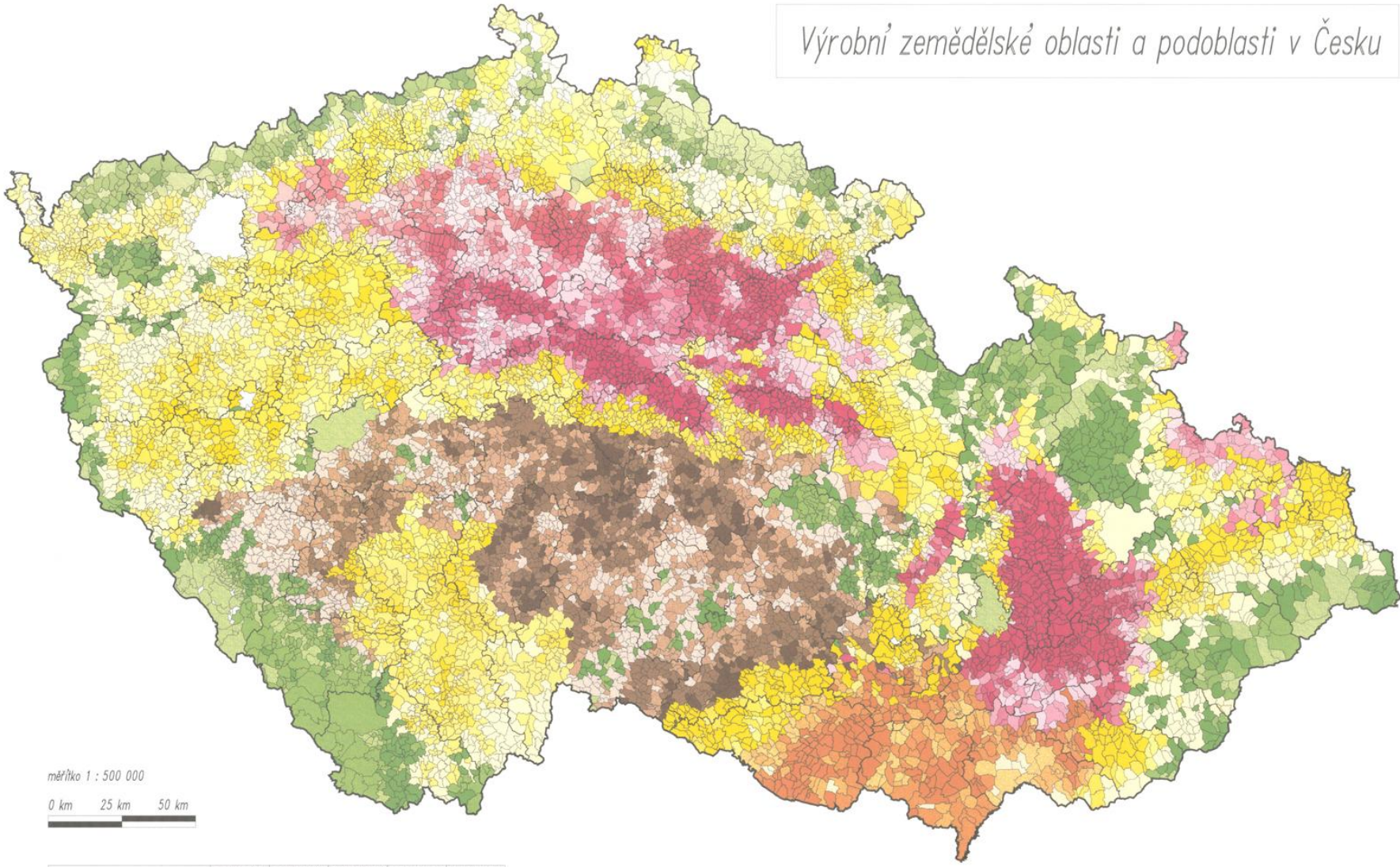
Obr. 3: Mapa výrobních typů a podtypů

Tab. 2: Charakteristika zemědělských výrobních oblastí a podoblastí dle kategorizace z roku 1996 (NĚMEC, 2001)

Charakteristika	Zemědělské výrobní oblasti (ZVO)																				
	kukuřičná (K)					řepařská (Ř)					obilnářská (O)				bramborářská (B)				pícninářská (P)		
Reliéf terénu	rovinný až mírně zvlněný					rovinný až mírně zvlněný					mírně zvlněný až svažité				středně zvlněný až silně svažité				horizontálně členitý s vysokou svažitostí		
Nadmořská výška	do 250 m					250 - 350 m					300 - 600 m				400 - 650 m				nad 600 m		
Klimatický region	velmi teplý, suchý (VT)					teplý, suchý (T1) teplý, mírně suchý (T2) teplý, mírně vlhký (T3)					teplý, mírně vlhký (T3) mírně teplý, suchý (MT1) mírně teplý, vlhký (MT2) mírně teplý, značně vlhký (MT3) mírně teplý, vlhký (MT4) mírně chladný, vlhký (MCH)				mírně teplý, vlhký (MT2) mírně teplý, značně vlhký (MT3) mírně teplý, vlhký (MT4) mírně chladný, vlhký (MCH)				mírně chladný, vlhký (MCH) chladný, vlhký (CH)		
Průměrná roční teplota vzduchu	9 - 10 °C					8 - 9 °C					5 - 8,5 °C				5 - 8 °C				5 - 6 °C		
Průměrný roční úhrn srážek	500 - 600 mm					500 - 650 mm					550 - 700 mm				550 - 900 mm				více než 700 mm		
Suma teplot nad 10 °C	2800 - 3100					2400 - 2800					2000 - 2800				2000 - 2600				pod 2200		
Výskyt suchých vegetačních období	30 - 50 %					10 - 60 %					5 - 40 %				5 - 30 %				0 - 5 %		
Hlavní půdní jednotky	převládají černozemní a lužní typy, nivní půdy na píscích, drnové půdy					převládají černozemní a hnědozemní půdy na spraších a sprašových hlínách, nivní půdy na nivních uloženíích					různorodé půdy od hnědozemí a illimerizovaných půd až po glejové půdy				převažují hnědé půdy, hnědé půdy podzolové a hnědé půdy kyselé				převážná část půd jsou hnědé půdy oglejené a glejové, svažité půdy na všech horninách		
Zrnitostní složení	převažují půdy hlinité a písčitohlinité					převažují půdy hlinité, hluboké, aluviální, písčitohlinité					hlinitopísčité až jílovité s různým stupněm skeletovitosti				většinou hlinitopísčité až písčitohlinité, s nižším podílem mělkých a silně skeletovitých půd				převážně písčitohlinité, středně hluboké až mělké šterkovité až kamenité		
Stupeň zornění	větší než 80 %					větší než 80 %					větší než 60 %				větší než 60 %				obvykle méně než 50 %		
Zastoupení trvalých kultur	10 - 15 %					6 - 9 %					4,5 - 6,5 %				2,5 - 3 %				2,5 - 3 %		
Lesnatost	velmi nízká					nízká					nízká až střední				střední až vysoká				vysoká až velmi vysoká		
Hlavní zemědělské plodiny	kukuřice na zmo, cukrovka, teplomilné ovoce, vinná réva, teplomilné zeleniny, kvalitní pekařská pšenice, sladovnický ječmen					cukrovka, kvalitní pšenice, sladovnický ječmen, kořenová zelenina, v některých oblastech chmel, rané brambory					převažuje pěstování obilnin, některé technické plodiny, řepka, pěstování cukrovky i brambor je méně vhodné až nevhodné				pěstování konzumních, průmyslových a sadbových brambor, převážně krmné obilniny, v nižších polohách řepka, ve vyšších len				méně příznivé pro rostlinou výrobu, vysoké zastoupení luk a pastvin, ojedinělé podmínky pro pěstování sadbových brambor a lnu		
Podoblast	K1	K2	K3	K4	K5	Ř1	Ř2	Ř3	Ř4	Ř5	O1	O2	O3	O4	B1	B2	B3	B4	P1	P2	P3
Průměrná cena zemědělských půd (Kč / m ²)	> 9	8 - 9	7 - 8	6 - 7	< 6	> 9	8 - 9	7 - 8	6 - 7	< 6	> 5	4 - 5	3 - 4	< 3	> 5	4 - 5	3 - 4	< 3	> 1,5	1 - 1,5	< 1
Produkční schopnost - body	> 82	76-82	68-76	62-68	< 62	> 84	76-84	68-76	62-68	< 62	> 56	48-56	42-48	< 42	> 50	44-50	36-44	< 36	> 34	26-34	< 26
Stupeň zornění (%)	89	85	85	81	80	90	87	87	85	81	81	76	70	60	81	80	74	66	48	33	19
Zastoupení na zem. půdním fondu ČR (%)	2,6	1,9	1,3	0,8	0,1	8,4	3,1	3,9	4,7	4,2	7,7	9,7	13,8	9,3	1,9	6,0	6,2	4,4	5,4	3,4	1,2
	6,7					24,3					40,5				18,5				10,0		

Pramen: VÚZE Praha

Výrobní zemědělské oblasti a podoblasti v Česku

měřítko 1 : 500 000
 0 km 25 km 50 km

	podoblast 1	podoblast 2	podoblast 3	podoblast 4	podoblast 5
oblast kukuřičná :	yellow	yellow	yellow	yellow	yellow
oblast řepařská :	red	red	red	red	red
oblast obilnářská :	green	green	green	green	green
oblast bramborářská :	brown	brown	brown	brown	brown
oblast pícninářská :	orange	orange	orange	orange	orange

© VÚZE Praha
 technické zpracování: firma LUKRIFOS, s.r.o.

Obr. 4: Mapa zemědělských výrobních oblastí a podoblastí podle kategorizace z roku 1996

2. Méně příznivé oblasti (Less Favoured Areas – LFA) a oblasti s environmentálními omezeními

Dnešní klasifikace méně příznivých oblastí a oblastí s environmentálními omezeními se vyvinula v souvislosti se vstupem České republiky do Evropské unie, resp. s uplatňováním zemědělské politiky EU a využíváním evropských podpůrných fondů.

Současným základem pro vymezení uvedených oblastí v rámci České republiky je především nařízení Rady (ES) č. 1257/1999 o podpoře pro rozvoj venkova z Evropského zemědělského orientačního a záručního fondu (EZOZF) a nařízení Rady (ES) č. 1698/2005 o podpoře pro rozvoj venkova z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova (EZFRV).

V těchto vymezených oblastech se poskytují platby ročně na hektar zemědělsky využitých plochy k náhradě dodatečných nákladů a ušlých příjmů, které zemědělcům vznikají v souvislosti se znevýhodněním dotyčné oblasti z hlediska zemědělské výroby.

Cílem podpory znevýhodněných, méně příznivých oblastí je zejména:

- ❖ zajistit nepřetržité využívání zemědělské půdy, a tím přispět k zachování životaschopného společenství na venkově,
- ❖ zachování přírodního prostředí,
- ❖ zachovat a podporovat udržitelné zemědělské systémy, které berou v úvahu zejména požadavky na ochranu životního prostředí.

Znevýhodněné, méně příznivé oblasti zahrnují:

a) **horské oblasti** – jsou oblasti charakterizované značným omezením možností využití půdy a vysokými náklady na její obhospodařování z důvodu:

- velmi obtížných klimatických podmínek daných nadmořskou výškou, jejichž vliv podstatně zkracuje vegetační dobu,
- sklonu svahů na větší části příslušné plochy v nižší nadmořské výšce, jež jsou příliš strmé pro využití strojů nebo vyžadují použití velmi nákladného zvláštního vybavení,
- nebo kombinace těchto dvou faktorů, pokud nevýhoda vyplývající z každého z nich zvlášť je sice méně zřetelná, ale z jejich kombinace vzniká stejná nevýhoda.

Za horské oblasti se považují též oblasti severně od 62. rovnoběžky a určité přilehlé oblasti.

b) **jiné znevýhodněné oblasti** – jsou oblasti, ve kterých je ohroženo další využívání půdy a kde je nezbytné zachování přírodního prostředí. Zahrnují zemědělské oblasti, které jsou z hlediska přirozených podmínek produkce stejnorodé a vykazují všechny následující znaky:

- přítomnost půdy, která je méně úrodná, obtížně obdělávatelná a má omezený potenciál, jenž nemůže být zvýšen bez značných nákladů, a která je především vhodná pro rozsáhlý chov hospodářských zvířat,
- produkce, která vyplývá z přirozeně nízké úrodnosti, je s ohledem na hlavní ukazatele hospodářských výkonů v zemědělství znatelně podprůměrná,
- nízká nebo klesající hustota obyvatelstva převážně závislého na zemědělství a jejíž urychlený pokles by ohrozil životaschopnost dotyčné oblasti a její další osídlení.

c) **oblasti postižené zvláštními nevýhodami** – jsou to oblasti postižené specifickými nevýhodami, ve kterých by ale zemědělská činnost měla v případě potřeby a při dodržení některých podmínek pokračovat, aby bylo možné chránit nebo zlepšovat životní prostředí, zachovat venkovskou krajinu a turistický potenciál oblasti, nebo aby bylo možné chránit pobřeží.

Vyrovňovací příspěvky jsou kromě těchto znevýhodněných oblastí přiznány i **oblastem s environmentálními omezeními**. Tyto platby mají za úkol zabezpečit provozování zemědělské činnosti v oblastech s environmentálními omezeními a zároveň zajistit dodržování požadavků životního prostředí. Jedná se o zemědělské oblasti Natury 2000 vymezené podle příslušných směrnic EU a zemědělské oblasti zahrnuté v plánech povodí

podle směrnice 2000/60/ES (rámcová směrnice pro činnost Společenství v oblasti vodní politiky).

Natura 2000 je soustava chráněných území, které vytvářejí na svém území podle jednotných principů všechny státy Evropské unie. Cílem této soustavy je zabezpečit ochranu těch druhů živočichů, rostlin a typů přírodních stanovišť, které jsou z evropského pohledu nejcennější, nejvíce ohrožené, vzácné či omezené svým výskytem jen na určitou oblast (endemické). Vytvoření soustavy Natura 2000 ukládají dva nejdůležitější právní předpisy EU na ochranu přírody: směrnice 79/409/EHS o ochraně volně žijících ptáků a směrnice 92/43/EHS o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin. Podle směrnice o ptácích jsou vyhlášovány ptačí oblasti a podle směrnice o stanovištích evropsky významné lokality. Společně tvoří tyto dva typy lokalit soustavu Natura 2000.

V České republice v současné době legislativně řeší tuto problematiku nařízení vlády č. 75/2007 o podmínkách poskytování plateb za přírodní znevýhodnění v horských oblastech, oblastech s jinými znevýhodněními a v oblastech Natura 2000 na zemědělské půdě, v platném znění.

Platba za přírodní znevýhodnění v horských oblastech, oblastech s jinými znevýhodněními (LFA) se poskytuje pouze na travní porosty evidované v LPIS, které se nacházejí v některé z následujících oblastí:

a) **horská oblast typu H^A** – obce, příp. katastrální území části obce, s nadmořskou výškou nad 600 m n. m. nebo s výškou 500 až 600 m n. m. a zároveň se svažítostí vyšší než 15 % na 50 % území této obce nebo katastrálního území části obce,

b) **horská oblast typu H^B** – obce, příp. katastrální území části obce, nesplňující kritéria pro oblast typu H^A, které však byly za účelem zachování celistvosti horské oblasti do této oblasti zařazeny,

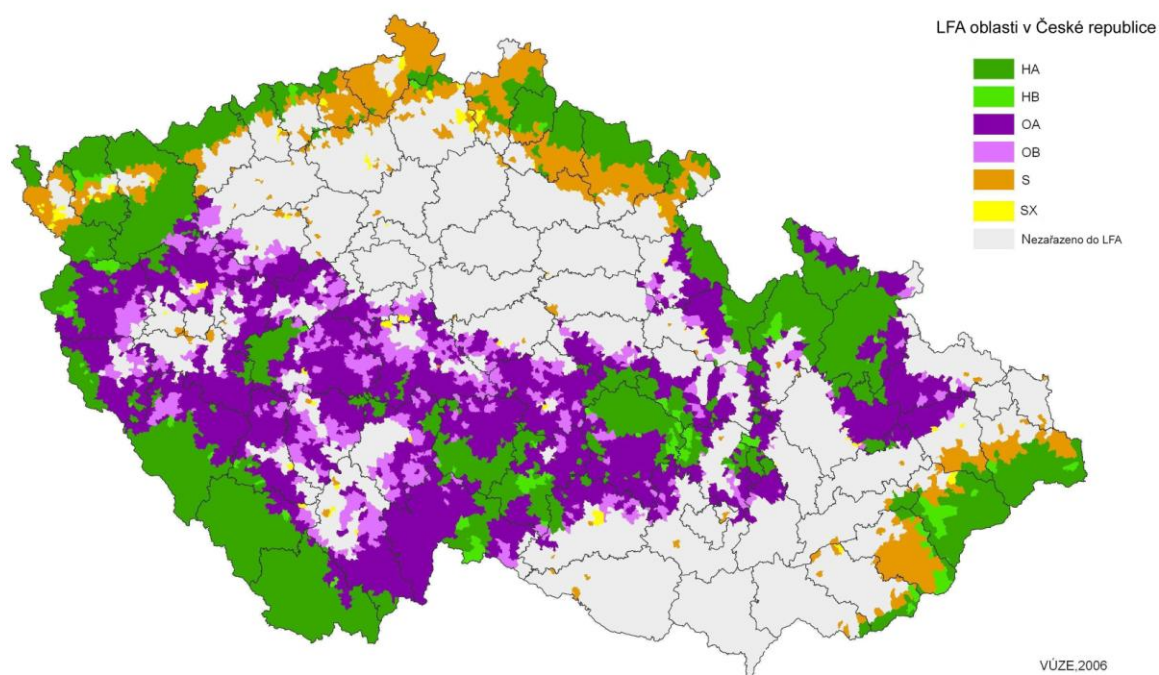
c) **ostatní méně příznivá oblast typu O^A** – obce, příp. katastrální území části obce, s výnosností zemědělské půdy nižší než 34 bodů, které se nacházejí na území kraje, který v průměru splňuje demografická kritéria – hustota obyvatel nižší než 75 obyvatel/km² a podíl pracujících v zemědělství na celkovém počtu průčeschného obyvatelstva vyšší než 8 %,

d) **ostatní méně příznivá oblast typu O^B** – obce, příp. katastrální území části obce, s výnosností zemědělské půdy 34 až 38 bodů, které se nacházejí na území kraje, který v průměru splňuje demografická kritéria – hustota obyvatel nižší než 75 obyvatel/km² a podíl pracujících v zemědělství na celkovém počtu průčeschného obyvatelstva vyšší než 8 %. Tyto obce nebo katastrální území byly zařazeny do ostatní méně příznivé oblasti za účelem zachování celistvosti této oblasti,

e) **specifická oblast typu S** – obce, příp. katastrální území části obce, s výnosností zemědělské půdy nižší než 34 bodů nebo výnosností 34 až 38 bodů a zároveň se sklonitostí vyšší než 7° na 50 % zemědělské půdy obce nebo katastrálního území části obce – tyto obce nebo katastrální území nenáleží do kraje, který v průměru splňuje demografická kritéria pro ostatní méně příznivou oblast,

f) **specifická oblast typu S^X** – obce, příp. katastrální území části obce, které byly zařazeny v LFA v období 2004 – 2006 a vlivem aktualizace vstupních dat již nesplňují kritéria pro vymezení LFA. O poskytnutí platby v těchto oblastech může požádat pouze ten žadatel, kterému byl alespoň jedenkrát poskytnut vyrovnávací příspěvek v programovém období 2004 – 2006.

Jednotlivé obce a do nich náležící katastrální území a jejich zařazení do méně příznivých oblastí je uvedeno v příloze tohoto nařízení vlády. Současné vymezení LFA oblastí v ČR je na obrázku č. 5.

Obr. 5: Mapa LFA oblastí dle nařízení vlády č. 75/2007

Nařízení vlády č. 75/2007 řeší též platby v oblastech s environmentálními omezeními. Platba v oblastech Natura 2000 na zemědělské půdě se poskytuje též pouze na travní porosty evidované v LPIS, které se nacházejí na území:

- ptačích oblastí a zároveň na území 1. zóny národních parků nebo 1. zóny chráněných krajinných oblastí, nebo
- evropsky významných lokalit zařazených do národního seznamu, a zároveň na území 1. zóny národních parků nebo 1. zóny chráněných krajinných oblastí.

Platby související s prováděním směrnice 2000/60/ES dosud nejsou v České republice zavedeny (využívány budou pravděpodobně od roku 2010).

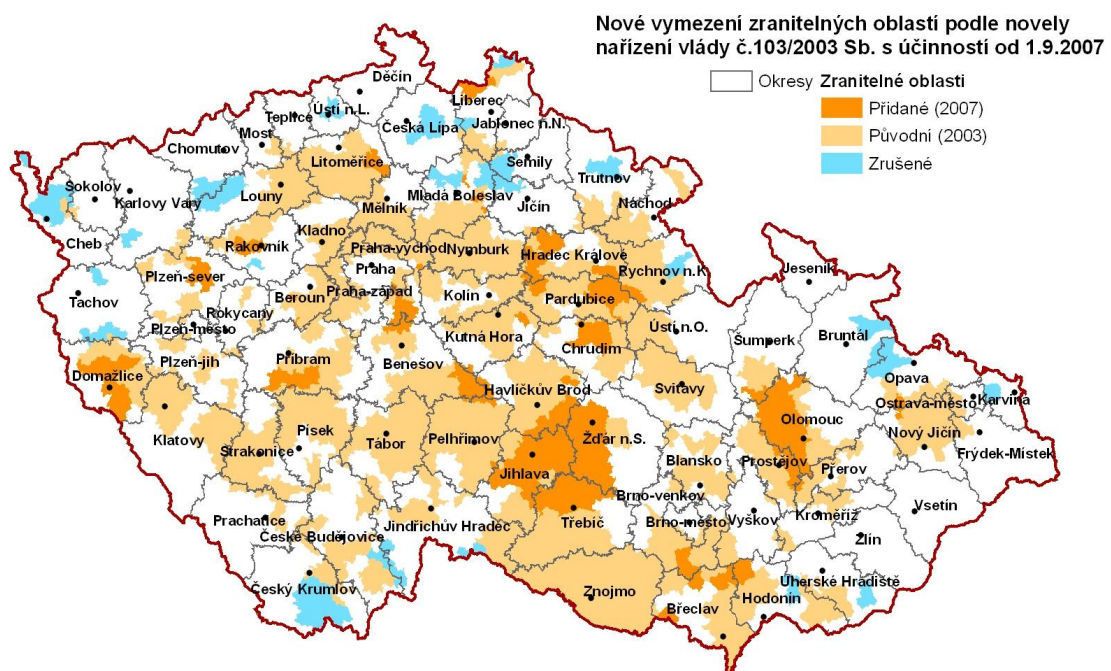
Jak je patrné z předchozích ustanovení, tyto veškeré platby se vyplácí sazbou na hektar trvalého travního porostu – cílem je tedy stimulovat snížení zornění zemědělské půdy v daných znevýhodněných oblastech.

Uvedené platby v LFA oblastech a oblastech s environmentálními omezeními jsou vázány na splnění některých podmínek. Jedná se zejména o povinnost evidence daných půdních bloků/dílů s kulturou travní porost v LPIS, povinnost sečení nebo spasení travního porostu, dodržení intenzity chovu hospodářských zvířat (pouze v LFA), dodržení maximálního limitu přívodu dusíku (pouze v oblastech Natura 2000), závazku pětiletého hospodaření a splnění podmínky dobrého zemědělského a environmentálního stavu na celé výměře zemědělské půdy evidované u žadatele v LPIS (např. dodržování protierozních opatření, setrvání krajinných prvků typu mezí, teras, stromořadí apod., zákaz pálení bylinných zbytků atd.).

3. Zranitelné oblasti

Zranitelné oblasti jsou území, kde se vyskytují povrchové nebo podzemní vody, zejména využívané nebo určené jako zdroje pitné vody, v nichž koncentrace dusičnanů přesahuje hodnotu 50 mg/l nebo mohou této hodnoty dosáhnout, nebo povrchové vody, u nichž v důsledku vysoké koncentrace dusičnanů ze zemědělských zdrojů dochází nebo může dojít k nežádoucímu zhoršení jakosti vody.

Vymezení zranitelných oblastí vychází z právních norem Evropských společenství – směrnice Rady 91/676/EHS ze dne 12. prosince 1991 o ochraně vod před znečištěním dusičnany ze zemědělských zdrojů. V České republice je tato problematika legislativně zakotvena zejména v zákoně č. 254/2001 (vodní zákon) a z něho vycházejícího nařízení vlády č. 103/2003 o stanovení zranitelných oblastí a o používání a skladování hnojiv a statkových hnojiv, střídání plodin a provádění protierozních opatření v těchto oblastech. Zranitelné oblasti jsou územně vymezeny katastrálními územími České republiky a jejich seznam je uveden v příloze tohoto nařízení vlády. Vymezení zranitelných oblastí podléhá přezkoumání v pravidelných intervalech nepřesahujících 4 roky. Podle tohoto pravidla byly vyhlášené zranitelné oblasti již přezkoumány a nově vymezeny s účinností od 1.9.2007 - nařízení vlády č. 219/2007 (Obr. 6).

Obr. 6: Mapa zranitelných oblastí k 1.9.2007

Ve zranitelných oblastech platí **zákaz používání dusíkatých hnojivých látek v období**, které je uvedeno v tabulce 3. Tento zákaz však neplatí pro hnojení trvalých kultur (vinice, chmelnice, ovocné sady), polní zeleniny a pro hnojení zakrytých ploch (skleníky, fóliovníky).

Tab. 3: Období zákazu používání dusíkatých hnojivých látek

Zemědělský pozemek s pěstovanou plodinou nebo připravený pro založení porostu plodiny		Období zákazu hnojení	
Plodina	Klimatický region	Hnojiva s rychle uvolnitelným dusíkem	Minerální dusíkatá hnojiva
Jednoleté polní plodiny na orné půdě	0 - 5	15.11. – 31.1.	1.11. – 31.1.
	6 - 9	1.11. – 28.2.	15.10. – 28.2.
Travní (jetelotravní) porosty na orné půdě, trvalé travní porosty	0 - 5	15.11. – 31.1.	1.10. – 28.2.
	6 - 9	1.11. – 28.2.	15.9. – 31.3.

Aplikace hnojiv s pomalu uvolnitelným dusíkem na orné půdě je zakázána v období 1.6. – 31.7. Toto ustanovení neplatí v případě následného pěstování ozimých plodin a meziplodin.

Ve zranitelných oblastech se stanovují rovněž **pravidla pro používání hnojiv a statkových hnojiv s ohledem na půdně-klimatické podmínky stanoviště**. Způsob použití závisí na začlenění zemědělské půdy do jednoho ze tří aplikačních pásem (Tab. 4). Nejprísnejší omezení, pokud jde o hnojení minerálními dusíkatými hnojivy a hnojivy s rychle uvolnitelným dusíkem, jsou vyžadována ve třetím aplikačním pásmu, které zahrnuje půdy s nejvyšším rizikem zhoršení jakosti vod (např. lehké písčité půdy, silně propustné).

Tab. 4: Aplikační pásma pro používání hnojiv a statkových hnojiv s ohledem na půdně-klimatické podmínky stanoviště

Klimatický region	Hlavní půdní jednotka (HPJ)	Charakteristika
I. aplikační pásmo		
0, 1, 2, 4	01-03, 08-11, 18-20, 24-30, 33, 56	sušší oblasti, zejména s jarními přísušky, s převážně hlubšími, středně těžkými až těžšími půdami, charakterizovanými nepromyvným vodním režimem
0-1	06-07	
II. aplikační pásmo		
všechny ostatní BPEJ, které nepatří do I. ani III. aplikačního pásma		převažující část území ČR, se středním množstvím srážek, středními až lehčími půdami, charakterizovanými periodicky promyvným vodním režimem
III. aplikační pásmo		
0-1	04	lehké písčité půdy, silně propustné, s výsušným režimem
2-9	16, 17, 21-23, 31	lehké písčité půdy
8-9	08, 34-36, 40-41, 56	půdy ve vyšších polohách, s vysokým množstvím srážek
0-9	37	mělké půdy, převážně výsušné
3-9	38	mělké půdy s lepší vododržností než HPJ 37
0-9	39	půdy s nevyvinutým půdním profilem a nepříznivými vláhovými poměry
0-9	31, 32, 55, 13, 21, 27	propustné půdy
0-9	44, 47-54, 58, 59, 62-64	převážně půdy se sklonem k dočasnému zamokření
0-9	65-76	zamokřené půdy převážně s nepříznivým vodním režimem
0-9	08, 14, 15, 19, 24, 25, 26, 43, 47, 48, 49	půdy se sklonitostí 7°-12°, čtvrtá číslice kódu BPEJ je 4-5
0-9	40, 41	půdy se sklonitostí 12°-17°, čtvrtá číslice kódu BPEJ je 6-7
0-9	40, 41	půdy se sklonitostí > 17°, čtvrtá číslice kódu BPEJ je 8-9

Ve zranitelných oblastech je **omezeno množství dusíku aplikovaného v organických a organominerálních hnojivech a ve statkových hnojivech** na zemědělskou půdu. Množství celkového dusíku aplikovaného ročně na zemědělskou půdu v uvedených hnojivech nesmí

v průměru zemědělského podniku překročit limit 170 kg/ha, při započtení zemědělské půdy vhodné k aplikaci. V nařízení vlády je uveden způsob výpočtu množství dusíku a stanovení plochy půdy vhodné k aplikaci, stejně jako zdůvodněné případy, ve kterých lze limit na jednotlivých pozemcích překročit.

Ve zranitelných oblastech je definováno **skladování hnojiv a statkových hnojiv**. Ze stájí, skladišť hnojiv a statkových hnojiv, uskladněných objemných krmiv ani z ostatních prostor nesmí unikát žádné závadné látky. Kapacita skladovacích prostor pro statková hnojiva musí být dostatečná pro uskladnění statkových hnojiv v období zákazu hnojení.

Střídání plodin ve zranitelných oblastech je upraveno k zamezení nebezpečí zvýšeného vyplavování živin. Při pěstování jednoletých plodin je nutné omezit mezidobí bez porostu. Při obnově trvalých travních porostů a po zaořávce jetelovin je nutné vysévat v nejbližším agrotechnickém termínu následné plodiny. Jestliže po jetelovinách následuje jarní plodina, je třeba porost jetelovin zaořat co nejpozději na podzim.

Ve zranitelných oblastech se také nařizuje provádět **protierozní opatření**, a to na půdách ohrožených erozí (Tab. 5). V závislosti na jednotlivých skupinách půd jsou nařízena vhodná agrotechnická protierozní opatření – např. zákaz pěstování širokořádkových plodin (kukuřice, slunečnice, sója, bob, brambory aj.), na pastvinách nesmí dojít k nevratnému poškození drnu a rozbahnění povrchu apod.

Tab. 5: Skupina půd ohrožených erozí

Skupina půd ohrožených erozí		
Klimatický region	Hlavní půdní jednotka (HPJ)	Charakteristika
0-9	08, 14, 15, 19, 24, 25, 26, 43, 47, 48, 49	půdy se sklonitostí 7°-12°, čtvrtá číslice kódu BPEJ je 4-5
0-9	40, 41	půdy se sklonitostí 12°-17°, čtvrtá číslice kódu BPEJ je 6-7
0-9	40, 41	půdy se sklonitostí > 17°, čtvrtá číslice kódu BPEJ je 8-9
0-9	77, 78	strže, půdy se sklonitostí > 25°, čtvrtá číslice kódu BPEJ je 8-9

Vybraná použitá literatura:

BENDA, J. a kol. (1963): Rajonizace zemědělské výroby v ČSSR II. díl. Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 362 s.

HAMERNÍK, F. a kol. (1960): Rajonizace zemědělské výroby v ČSSR. Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 746 s.

MZe ČR (2006): Situační a výhledová zpráva – půda. MZe, Praha, 80 s.

NĚMEC, J. (2001): Bonitace a oceňování zemědělské půdy České republiky. VÚZE, Praha, 260 s.

NOVÁK, V. a kol. (1925): Přirozené zemědělské krajiny a výrobní oblasti v republice Československé. Státní úřad statistický, Praha, 158 s.